УДК 342.9

Чорна А. М., доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету права та масових комунікацій ХНУВС, к.ю.н.

Поняття механізму забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності в сфері оподаткування

У статті з урахуванням наукових поглядів проаналізовані підходи до трактування таких понять як "механізм", "механізм (державного) управління" та "механізм правового регулювання". Окреслені типові ознаки такої правової категорії як "податок". Надано власне визначення поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування, який слід розглядати як складну трьох-рівневу систему.

Ключові слова: механізм, механізм (державного) управління, механізм правового регулювання, суб'єкт підприємницької діяльності, сфера оподаткування.

В статье с учетом научных взглядов проанализированы подходы к трактовке таких понятий как "механизм", "механизм (государственного) управления" и "механизм правового регулирования". Указанные типичные признаки такой правовой категории как "налог". Предоставлено собственное определение понятия административно-правового механизма обеспечения прав субъектов предпринимательской деятельности в сфере налогообложения, который следует рассматривать как сложную трех-уровневую систему.

Ключевые слова: механизм, механизм (государственного) управления, механизм правового регулирования, субъект предпринимательской деятельности, сфера налогообложения.

The article is based on scientific views analyzed approaches to the interpretation of concepts such as "mechanism" "mechanism (state) administration" and "mechanism of regulation." Designated typical signs such legal category as "tax". Courtesy own definition of administrative and legal mechanism for ensuring the rights of entrepreneurs in the field of taxation, which should be seen as a complex three-tiered system.

Keywords: mechanism, the mechanism (state) control mechanism of regulation, business entity, the scope of taxation.

Актуальність теми. Конституція України проголосила, що кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Це породжує необхідність у створенні правових засад і гарантій підприємництва [1]. Проте, створення та відпрацювання механізму адміністративно-правового регулювання тієї чи іншої сфери соціальних відносин є наразі однією з основних проблем вітчизняної юридичної науки [2, с. 112]. Не є виключенням і сфера функціонування суб'єктів підприємницької діяльності через призму застосування системи оподаткування на території України.

Стан наукового дослідження. Частина уваги в наукових працях таких учених як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Л. Р. Біла, В. Л. Грохольський, М. В. Макарєйко, Е. А. Котельнікова, А. Т. Комзюк, І. А. Семенцова, М. Б. Смоленський, І. П. Голосніченко, Ю. А. Тихомиров, М. М. Тищенко, С. В. Ківалов, О. І. Остапенко та інших була приділена з'ясуванню сутності, визначенні складових елементів адміністративно-правового механізму у різних сферах публічного права. Проте, аналіз наукової літератури у вказаному напрямі лише засвідчує факт відсутності теоретичних положень і методичних рекомендацій щодо поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності саме в сфері застосування системи оподаткування. Наведені обставини визначають актуальність даної статті,

що входить до мети запропонованого дослідження: сформулювати поняття механізму забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності в сфері оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Пропонуємо розпочати виклад основних положень окресленого дослідження з розкриття змістовного навантаження таких взаємопов'язаних наукових категорій як "механізм", "механізм (державного) управління" та "механізм правового регулювання".

Великий тлумачний словник сучасної української мови розкриває термін "механізм" у декількох значеннях, а саме:

1) механізм – це пристрій, що передає або перетворює рух;

2) механізм – це внутрішня будова, система чого-небудь;

3) механізм – це сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інше явище [3, с. 398].

У сфері фінансового права, на думку С.В. Льовочкіна, під механізм слушно розглядати сукупність методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток і систему фінансових індикаторів та фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив [4, с. 32].

Наступний за цільовим призначенням та особливостями правової регламентації виступає механізм управління, як похідний елемент від загальнотеоретичного терміну "механізм". З цього приводу, П.В. Єгоров та Ю.Г. Лисенко трактують механізм управління як систему формування цілей і стимулів, які дозволяють перетворити в процесі трудової діяльності рух матеріальних і духовних потреб членів суспільства на рух засобів виробництва та його кінцевих результатів, спрямованих на задоволення платоспроможного попиту споживачів. Ядром організаційно-економічного механізму є система командно-адміністративних і соціально-економічних стимулів [5, с.86-87].

Щодо ж поняття механізму правового регулювання, В.М. Горшенєв досліджуючи способи й організаційні форми правового регулювання, дійшов науково-обґрунтованого висновку про те, що під вказаною науковою категорією маються на увазі способи впливу, реалізації прав, а також проміжні ланки – правосуб'єктність, юридичні факти та правовідносини, які переводять нормативність права в упорядкованість суспільних відносин [6, с. 50-55]. Автор уникає застосування системного підходу до формування дефініції, а відтак залишає поза увагою сукупність взаємопов'язаних елементів такого роду соціального явища правового характеру як то юридичних засобів упорядкування норм права й урегулювання суспільних відносин, усунення негативних наслідків тощо.

На противагу наведеній вище концепції, О.Ф. Скакун розкриває зміст правового регулювання в контексті системного погляду на соціально-правове ціле як єдиний механізм, функціонально певний завданнями охорони, захисту прав, їхнього відновлення у випадку порушення. Функціональне розрізнення механізму соціально-правового забезпечення прав і вільностей людини формує відповідні підсистеми:

1) механізм реалізації прав людини, який включає засоби, придатні для створення умов реалізації прав і вільностей, а складової його гарантії забезпечення прав являють собою відповідні умови й засоби, що сприяють реалізації кожною людиною й громадянином закріплених у Конституції України прав, вільностей та обов'язків;

2) механізм охорони прав людини – включає заходи щодо профілактики правопорушень для зміцнення правомірного поводження особи. Перебуваючи в постійно актуалізованому стані (стані правомірної реалізації прав під контролем соціальних інститутів, але без їхнього втручання), механізм охорони прав здійснює функцію

попередження протиправних дій;

3) механізм захисту прав людини – включає засоби, спрямовані на відновлення прав, порушених неправомірними діями, а також відповідальність особи, що чинили правопорушення [7, с. 206].

Досягнувши окресленої раніше мети, вважаємо за доцільне перейти до висвітлення й аналізу наукових підходів деяких учених, що торкаються розробки концепцій адміністративно-правового механізму як складової механізму правового регулювання за відношенням до різних сфер суспільного життя.

У даному контексті варто погодитися з думкою А. М. Колодія й А. Ю. Олійника, які визначають механізм забезпечення реалізації конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина як відносно відокремлену сукупність конституційних елементів, за допомогою яких в умовах додержання законності, з позиції гуманізму та соціальної справедливості кожною людиною і громадянином України здійснюються його конституційні можливості, знешкоджуються ті негативні умови, що можуть завдати шкоди практичному втіленню можливого в повсякденне життя. На їхнє переконання, до елементів такого механізму необхідно віднести:

а) конституційні норми, що закріплюють суб'єктивні права;

б) самі конституційні права та свободи, їх зміст, структуру та гарантії здійснення;

в) юридичні обов'язки;

г) юридичну діяльність, що є сутністю реалізації конституційного права;

ґ) законність і правосвідомість людини та громадянина, що забезпечують правильне розуміння ним своїх конституційних прав, свобод та обов'язків і кожного права окремо, шляхів їх реалізації;

д) стадії реалізації кожного конкретного конституційного права [8, с. 219-221].

Учені використовують правовий критерій розмежування елементів зазначеної вище системи та побудови їхньої інформаційної моделі, з урахуванням умов для реалізації та захисту прав та законних інтересів громадян. Мова йде про застосування компетентними органами державної влади, органами місцевого самоврядування юридичних засобів гарантування, як то норми законодавства України в цій сфері та безпосередньо професійну діяльність суб'єктів публічного адміністрування щодо створення сприятливих умов для вдосконалення адміністративних актів у вказаному напрямі.

На переконання В. О. Боняк, державно-правовий механізм забезпечення конституційного права людини і громадянина на освіту – це система засобів і чинників, за допомогою яких здійснюється реалізація конституційного права на освіту та його охорона відповідними зобов'язаними суб'єктами, а в разі порушення – його захист і відновлення. Автор наведеного означення в розуміння системи елементів вміщує гарантії, які тісно пов'язані з дією всього механізму їх охорони та захисту. Йдеться про гарантії:

1) економічні;

2) політичні;

3) ідеологічні;

4) юридичні [9, с. 124, 133].

Наведена дефініція доволі чітко окреслює так звані "умови" забезпечення наведеного суб'єктивного права, які передбачають наявність як окремо взятих норм права в цій сфері, так і цілих інститутів (наприклад, міжнародне співробітництво галузевих науково-дослідних установ на території України з вищими навчальними закладами за кордоном в частині надання їм платних послуг на здобуття провідними

спеціалістами другої вищої освіти відповідній галузі науки тощо).

Щодо ж сфери функціонування суб'єктів господарської діяльності в контексті такого адресного заходу стимулювання як оподаткування, загальновідомим є той факт, що підприємництво представляє собою ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [10].

Це соціально стійке та законодавчо регламентоване утворення, яке може функціонувати в різних сферах людської діяльності з метою отримання прибутку. При цьому, суб'єкти підприємницької діяльності відрізняються множинністю організаційно-правових форм, які визначають їхнє цільове призначення й особливості господарювання як учасника державних цільових програм загалом (в частині розвитку різних секторі сільського господарства, формування державного резерву і т.п.), так і суб'єкта правовідносин зокрема (за відношенням до населення, інших підприємств тощо). Між іншим, це можуть бути:

1) заклади;
2) установи;
3) організації;
4) господарства та ін.

Зокрема, економічні показники суб'єктів підприємництва залежать від розрахунку:

1) раціональності виду господарської діяльності;
2) якості готової товарної продукції чи послуг;
3) вартості закупівлі, постачання, перевезення, переробки та зберігання сировини (в т.ч. відхідних матеріалів);
4) особливостей внутрішньо-ринкової ситуації у залежності від місця розташування промислової зони та потужностей товаровиробника тощо. Ці та багато інших об'єктивних факторів впливають не лише на якісний показник отриманого прибутку від займання підприємницькою діяльністю, але й формують окрему статтю паспорта Державної бюджетної програми за звітній період — поповнення державної казни за рахунок обов'язкових платежів — податків.

Зауважимо, що під податком варто розуміти єдину законну (встановлену законом) форму відчуження власності фізичних і юридичних осіб на підставі зобов'язань, індивідуальної безоплатності, безповоротності, забезпечену державним примусом, яка не має характер покарання або контрибуцій, з метою забезпечення платоспроможності суб'єктів публічної влади [11, с. 159]. Типовими ознаками зазначеної наукової категорії виступають наступні:

1) регламентація на законодавчому рівні, що передбачає наявність злагодженої системи оподаткування з метою розвитку та забезпечення сталої діяльності всіх секторів економіки країни;
2) обов'язковий характер грошового зобов'язання чи податкового боргу;
3) наявність дієвих адміністративно-правових засобів забезпечення функціонування системи оподаткування (у т.ч. через методи переконання, фінансовий контроль чи державний примус);
4) приймання так званого "податкового" рішення виключно з урахуванням матеріального становища суб'єкта оподаткування та в інтересах органів державної влади, населення загалом;
5) відсутність цільового призначення грошових коштів, що надходять до казни держави через процедуру оподаткування тощо.

Говорячи про цілісну систему оподаткування в Україні, зазначимо той факт, що законодавець не закріпив визначення наведеного означення на законодавчому рівні. Так, лише в Законі України "Про систему оподаткування" від 25 червня 1991 року № 1251-XII, який втратив чинність у зв'язку з прийняттям чинного Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI [12], поняття системи оподаткування трактувалося як сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) у бюджети загальнодержавного і місцевих рівнів і державні цільові фонди, які сплачуються в установленому законами України порядку [13].

У даному контексті, заслуговує на увагу розширене трактування системи оподаткування, запропоноване С. В. Онишком. На думку вченого, це сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених податків, зборів, внесків і платежів до бюджету та державних фондів, механізм їх нарахування й вилучення, права й обов'язки податкових служб і платників податків, яка дає змогу досягти поставленої мети стосовно конкретного відрізку часу [14, с. 47]. Автор слушно вказує на дотримання обов'язків відповідним колом податкових служб як то Державної фіскальної служби України, управління та головні управління служби в областях, територіальні об'єднані державні податкові інспекції, спеціалізовані державні податкові інспекції з обслуговування великих платників; ратифікованих прийомів та операцій, спрямованих на формування дохідної частини Державного бюджету України, податкової міліції; забезпечення законних прав та інтересів безпосередньо суб'єктів, до яких застосовується правовий режим обов'язкових внесків до державних фондів тощо.

Висновок. Таким чином, підсумовуючи вищевикладене та приймаючи до уваги положення законодавства в цій сфері, особливості функціонування суб'єктів підприємництва, реалізації системи оподаткування на території України, пропонуємо власне визначення поняття адміністративно-правового механізму забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування. Так, це складна трьох-рівнева система, яка об'єднує в собі:

а) правові засоби, що створюють надійні умови для захисту прав суб'єктів господарювання – платників податків;

б) норми права, які врегульовують суспільні відносини, що виникають у ході гарантування законних інтересів фізичних та юридичних осіб в частині підтримки сталих процесів збору обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів;

в) суб'єктів забезпечення, що проявляється в реалізації злагоджених і невідкладних дій, спрямованих на відновлення порушених прав суб'єктів підприємництва в частині податкового контролю шляхом застосування відповідних заходів реагування (усунення негативних наслідків, надання пільг, притягнення окремих суб'єктів таких правовідносин до юридичної відповідальності тощо).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Алексеев С. С. Теория государства и права / С. С. Алексеев. – М., 2000. – 544 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

4. Льовочкін С. В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання / С. В. Льовочкін // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 25–33.

5. Лисенко Ю. Г. Організаційно-економічний механізм управління підприємством / Ю. Г. Лисенко,

П. В. Єгоров // Економіка України. — Вип. 1. — К. : [б. в], 1997. — С. 86—87.

6. Горшенев В. А. Способы и организационные формы правового регулирования / В. А. Горшенев. — М. : "Юридическая литература", 1972. — 256 с.

7. Скакун О. Ф. Теория государства и права: Учебник / О. Ф. Скакун. — Харьков: Консум, 2000. — 380.

8. Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні : [навч. посіб.] / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 336 с.

9. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Валентина Олексіївна Боняк. — Київ, 2005. — 207 с.

10. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19-20, № 21-22. — Ст. 144.

11. Финансовое право: Учебник / Под ред. Е. Ю. Грачова, Г. П. Толетопятенко. — М. : ООО "ТК Велби", 2003. — 536 с.

12. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 13-14, №15-16, № 17. — Ст. 112.

13. Про систему оподаткування : Закон України від 25.06.1991 № 1251-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 39. — Ст. 510.

14. Онишко С. В. Реальності та перешкоди на шляху до ефективної системи оподаткування / С. В. Онишко // Проблеми фінансово-кредитного регулювання в перехідній економіці: Збірник наукових праць інституту економіки НАН. — К., 1996. — С. 46—52.

УДК 347.73

Мізіна І. В., доцент кафедри адміністративного і кримінального права Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара, кандидат наук з державного управління

Адміністративна відповідальність за порушення бюджетного законодавства: поняття, ознаки та місце в системі юридичної відповідальності

Розкрито зміст поняття «адміністративна відповідальність за порушення бюджетного законодавства». Визначено основні її ознаки та місце в системі юридичної відповідальності. Внесено пропозиції щодо вдосконалення норм Бюджетного кодексу України, Кодексу України про адміністративні порушення, що регулюють підстави, умови та правові механізми застосування адміністративної відповідальності за порушення бюджетного законодавства.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, фінансово-правова відповідальність, науково-правова позиція, контроль, санкція.

Раскрыто содержание понятия «административная ответственность за нарушение бюджетного законодательства». Определены основные ее признаки, место в системе юридической ответственности. Внесены предложения относительно усовершенствования норм Бюджетного кодекса Украины, Кодекса Украины об административных правонарушениях, которые регулируют основания, условия и правовые механизмы использования административной ответственности за нарушения бюджетного законодательства.

Ключевые слова: административная ответственность, финансово-правовая ответственность, научно-